

21. Shevchenko, S. I. (2007). *Alma mater yelysavethradskykh himnazystok*. [Alma mater Yelisavetgrad schoolboys]. Kirovograd.

22. Shevchenko, S. I. (2005). *Istoriia Kirovohradskoho derzhavnoho pedahohichnoho univestytetu imeni Volodymyra Vynnychenka (1964–1999 rr.)*. [The History of the Volodymyr Vynnychenko Kirovograd State Pedagogical Unitivity (1964–1999)]. Kirovograd.

23. Shevchenko, S. I. (2007). *Stari stiny: Yelysavethradska hromadska zhinocha himnaziia. 1860–1920 rr.* [Old walls: Yelisavetgrad public women's gymnasium. 1860-1920 biennium]. Kirovograd.

24. Yakimenko, S. I. (2011). *Zhinocha serednia osvita v Khersonskii hubernii (kinets XIX – pochatok XX stolittia)*. [Women's secondary education in Kherson province (end of XIX –beginning of XX century)]. Kirovograd.

25. Yalovy, F. Z. (1965). *U nas na zahalnonaukovomu*. [We have a general scientific]. Kirovogradskaya pravda.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

ФІЛОНЕНКО Оксана Володимирівна – кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри педагогіки та освітнього менеджменту Центральноукраїнського державного педагогічного університету ім. В. Винниченка.

Наукові інтереси: освіта Кіровоградщини (Єлисаветградщини) другої половини XIX – XX століття в історико-педагогічних рефлексіях українських дослідників.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

FILONENKO Oksana Vladimirovna – Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor Centralukrainian Volodymyr Vynnychenko State Pedagogical University.

Circle of scientific interests: Education of the Kirovohrad Region (Yelysavethradshchyna) of the second part of the XIX and XX centuries in the historical-pedagogical reflections of Ukrainian researchers.

*Рецензент – д. п. н. професор Радул О. С.
Стаття надійшла до редакції 22. 09. 2018 р.*

УДК 37(430)(09) «17/19»

СКАЛЬСЬКІ Даріуш –

PhD, Академія фізичного виховання в Гданьську, Польща

ORCID:0000-0003-3280-3724

e-mail: mshalina@hotmail.com

ІНКЛЮЗИЯ У ФІЗКУЛЬТУРНІЙ ОСВІТІ КРАЇН-ЧЛЕНІВ ЄС

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. Системи спеціального навчання створені з метою піклування про дітей, для яких необхідно забезпечувати спеціальні можливості і додаткову підтримку. Раніше таке навчання здійснювалося виключно у спеціальних навчальних закладах, які функціонують і зараз, проте за останні понад п'ятдесят років все нагальнішою стає потреба у створенні умов для навчання дітей з особливими потребами у загальноосвітніх школах. Питання рівності освітніх можливостей і громадянських прав є в цьому важливими детермінантами, які доповнюються такими чинниками, як зміни у ставленні батьків, у підготовці вчителів, у кращому забезпеченні шкіл, у педагогічних методах та інформаційних технологіях. Ці проблеми стосуються і фізкультурної освіти, яка, з одного боку, – зобов'язана надати усім дітям рівний доступ до шкільних та позашкільних занять фізичною культурною, а з іншого – є однією з найскладнішою для реалізації цих завдань освітніх сфер.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемам інклюзивності

шкільної освіти присвячено праці низки українських дослідників (А. Колупаєва, О. Таранченко, І. Білозерська, З. Ленів, Л. Будяк, Т. Сак, Ю. Найда та ін.); інклюзивна фізкультурна освіта була предметом розгляду групи дослідників в контексті міжнародного проекту «Адаптована фізична активність» (Kudlcek, Klavina, Válková, Sherrill, Myers, French, Lienert, Meegan, MacPhail). Проте розгляду інклюзивної фізкультурної освіти в країнах Європейського Союзу в порівняльному ключі ще не було здійснено.

Метою статті є аналіз стану і перспектив інклюзивної фізкультурної освіти у країнах Європейського Союзу.

Виклад основного матеріалу дослідження. На світовому, загальноєвропейському і національному рівнях функціонують чисельні організації, які спрямовують свою діяльність на фізкультурну освіту і спорт людей зі спеціальними потребами. Серед найбільш впливових можна назвати такі: Міжнародний параолімпійський комітет (International Paralympic Committee), Європейський параолімпійський комітет

(European Paralympic Committee), Спортивна федерація людей в інвалідних візках і з ампутованими кінцівками (International Wheelchair and Amputee Sports Federation), Асоціація спорту і рекреації людей із церебральним паралічем (Cerebral Palsy Sports and Recreation Association) та ін. Ці організації відіграють важливу роль у наданні послуг і підготовці професіоналів для фізкультурної освіти і спорту людей з особливими потребами.

Після впливового Варнокського звіту [6], представленого в Об'єднаному Королівстві, низкою країн було визнано, що в середньому 1520 % учнів мають особливі потреби у період шкільного навчання. Це означає, що в середньому у класі із 30 учнів 4–6 із них потребують спеціальної допомоги. Крім того, було визнано, що ці цифри можуть змінюватися у бік збільшення, якщо йдеться про неблагополучні райони. За даними ОЕСР, такі дані мають тенденцію до постійного зростання [5].

Навчання учнів з особливими потребами в загальноосвітніх школах є предметом наукових дебатів у всьому світі. Питання, які обговорюють найчастіше, можна об'єднати в дев'ять груп: моделі фінансування шкіл і окремих учнів, які не повинні заохочувати ексклюзивно; системи звітності для шкіл, які повинні бути розроблені в такий спосіб, щоб не виключати учнів з особливими потребами із загальних оцінювальних схем; оцінювання учнівських досягнень, яке має бути школобазованим, індивідуалізованим і ґрунтуватися на відповідному диференційованому змісті навчання і матеріалах; курикулум, що має базуватися на результатах навчання, які відповідають потребам неповносправних учнів; співвідношення кількості вчителів (чи інших спеціалістів) і учнів, що повинно бути змінене в бік збільшення кількості дорослих за рахунок учителів спеціалізованого навчання, асистентів учителів тощо; постійна / часткова присутність асистента вчителя, необов'язково зі спеціальною педагогічною освітою, але готового сприяти навчанню учнів з особливими потребами; функціонування служб підтримки, до яких входять шкільний психолог, соціальний працівник, які можуть допомогти як учневі, так і вчителю; відповідна система підготовки вчителів та інших фахівців, які мають бути зорієнтовані за забезпечення інклюзії; залучення громади і батьків, які можуть підтримувати інклюзивне навчання як у класі у ролі волонтерів, так і вдома.

Інклюзія – це глибока концепція, яка базується на усвідомленні необхідності реалізувати право всіх дітей на навчання,

причому для цього необхідно кардинально змінити спосіб мислення. Йдеться про холистичне переосмислення освітніх законів і політики, яке дало б змогу забезпечити освітні потреби всіх учнів. Крім реформування освіти, це передбачає розроблення системи подальших кроків, спрямованих на координування зусиль різноманітних служб підтримки і школи. Більшість досліджень, проведених Організацією економічного співробітництва та розвитку, ЮНЕСКО, Європейською комісією, демонструють певні позитивні зрушення у цій сфері. Зважаючи на позитивні зрушення та лонгитюдні результати, поглибленої уваги зазнали різні галузі шкільної освіти, з-поміж яких і фізкультура.

Найчастіше її розглядають через призму адаптованої фізичної активності, спрямованої на те, щоб приймати індивідуальні відмінності, сприяти доступу до активного стилю життя і спорту, заохочувати інновації і співпрацю всіх осіб і інституцій, зацікавлених в інклюзивному освітньому, реабілітаційному та спортивному середовищі. З одного боку, адаптована фізична активність – це цілком нова наукова дисципліна. З іншого – її коріння можна простежити ще у 3000 р. до н.е. у Стародавньому Китаї; підручники, що описували основні підходи, були надруковані в Європі і пов'язані з іменем Генріка Лінга – батька шведської гімнастики, який перевіряв дівестів вправ на своїй ушкодженій руці [1].

Крім адаптованої фізичної активності (що охоплює види діяльності, зміст, форми і методи навчання, пов'язані з нею професії тощо), розкрити головні позиції інклюзивної фізкультурної освіти допоможуть також такі поняття, як «корекційна фізкультурна освіта», «корекційний спорт», «адаптована фізкультурна освіта», «спортивна терапія», «спорт для неповносправних» тощо.

На загальноєвропейському рівні сфера інклюзивної фізкультурної освіти підтримується Європейською федерацією адаптованої фізичної активності, що бере свої початки у 80-х рр., коли доктор Ж.К. ДеПоттер (Бельгія) організував Перший європейський конгрес з метою заснування європейської філії Міжнародної федерації адаптованої фізичної активності (МФАФА) (European Federation of Adapted Physical Activity). Європейська федерація адаптованої фізичної активності (ЄФАФА) займається підтримкою інклюзії в освіті і суспільстві, поширенням позитивного досвіду і результатами досліджень у полі адаптованої фізичної активності і наук про спорт з метою їх практичного застосування впродовж усього життєвого циклу людини. Головні цілі ЄФАФА такі: заохочувати до загальноєвропейської співпраці в полі адаптованої фізкультурної освіти і спорту для

сприяння розквіту різних можливостей; поширювати, стимулювати і координувати наукові дослідження у сфері адаптованої фізичної активності, а також сприяти впровадженню результатів у практику різних видів професійної діяльності: освітньої, адаптаційної, інклюзивної, тренувальної, рекреаційної і реабілітаційної; доносити результати наукових досліджень та здобутого практичного досвіду у галузі адаптованої фізичної активності до всіх зацікавлених сторін, включаючи національні і міжнародні організації [1].

ЄФАФА популяризує наукові дослідження у своєму друкованому виданні Європейському журналі адаптованої фізичної активності [2], а також під час проведення міжнародних наукових конгресів (Європейський конгрес адаптованої фізичної активності) [3].

На сторінках «Європейського журналу адаптованої фізичної активності» висвітлено міждисциплінарну природу дослідження активності людей з особливими потребами, що охоплює спорт, рекреацію, реабілітацію, танець, спортивну медицину, охорону здоров'я тощо. У часописі представлено дослідження, у яких використано комплекс кількісних і якісних методів, описано конкретні кейси, рецензії, дискусії щодо методологічних проблем, коментарі редактора тощо.

Інший інструмент – Європейський конгрес адаптованої фізичної активності – теж проходить циклічно.

Місце проведення Європейського конгресу адаптованої фізичної активності

Матеріали цих та інших інформаційних джерел дають підстави для аналізу сучасного стану і перспектив інклюзивної фізкультурної освіти у країнах Європейського Союзу.

Грунтовний аналіз цих питань здійснили у своїй публікації члени робочої групи проекту «Стандарти адаптованої фізичної активності в Європі» Мартін Кудлачек і Алія Клавіна, які систематизували матеріали про сучасний стан цієї галузі в країнах ЄС, представивши матеріали на сайті [4]. Коротко охарактеризуємо ситуацію в окремих країнах-членах ЄС.

Бельгія. Не існує спеціального законодавства, яке регулює фізкультурну освіту в інтегрованій та інклюзивній освіті. Якщо в інтегрованій школі учні не можуть відвідувати певні уроки через їхню неповносправність, вони можуть бути звільнені від цих уроків. Ці уроки замінюють на інші. Шкільний спорт у Бельгії не є обов'язковим, його організацією займається Фонд шкільного спорту. Цей Фонд співпрацює з Лігою спорту для неповносправних, щоб разом підтримувати неповносправних учнів у

їхній участі у шкільному спорті.

Болгарія. На жаль, немає спеціального законодавчого забезпечення фізкультурної освіти. Більшість дітей з особливими потребами позбавлені необхідності відвідувати уроки фізичної культури в школі. Є певні успішні спроби щодо організації інклюзивної фізкультурної освіти, проте їх скоріше трактують як винятки із загальної системи. У спеціальних школах для дітей з вадами слуху і зору дотримуються державних вимог щодо кількості тижневих годин на заняття з фізичної культури. У багатьох спеціальних школах для дітей із руховими вадами з дітьми працює фізіотерапевт. Учні спеціальних шкіл беруть участь у регулярних шкільних змаганнях з різних видів спорту. Відбуваються також регулярні міжміські змагання. Болгарська параолімпійська асоціація і Болгарська спортивна асоціація для глухих підтримують і організовують шкільні змагання для дітей з особливими потребами у спеціальних школах. За останнє десятиліття в Болгарії за підтримки фондів Європейського Союзу або окремих країн-членів ЄС, уряду і неурядових організацій, було реалізовано низку проектів, спрямованих на інтеграцію інклюзії у фізкультурну освіту.

Чехія. У Чехії немає особливого закону, який би регулював упровадження інклюзивного принципу у шкільну освіту, проте цьому надають значну увагу в рамках європейських проектів, участь у яких беруть переважно університети і неурядові організації. Щодо інклюзії у фізкультурній освіті, виникає парадоксальна ситуація – учні з особливими потребами часто бувають звільнені від уроків фізкультури за рішенням батьків (через те, що батьки не бачать можливостей для розвитку і реабілітації дітей засобами спорту і фізичної активності) або медиків (через стару директиву щодо поділу на групи). Це питання перебуває на перетині повноважень Міністерства освіти і Міністерства охорони здоров'я. Хоча ступінь інклюзії в галузі фізкультурної освіти значно зріс, починаючи з 1997 р., він є недостатнім, особливо на рівні середніх і старших класів школи.

Німеччина. При характеристиці освітньої політики Німеччини слід мати на увазі, що вона складається із 16 федеральних земель, які мають власне законодавство. Фізична культура є обов'язковим шкільним предметом для всіх учнів з тижневим навантаженням від 2 до 4 годин у різних федеральних землях. Проте як в інклюзивних школах, так і в спеціальних школах діти з особливими потребами можуть бути звільнені лікарями від уроків фізичної культури. Незважаючи на те, що для роботи в інклюзивному шкільному середовищі

передбачено цілий штат фахівців, які надають підтримку і дітям, і вчителям, вони нечасто працюють під час уроків фізичної культури, що створює певні проблеми. Для сприяння проведенню уроків фізичної культури в інклюзивному середовищі постала низка ініціатив, що передбачають співпрацю між школою і спортивними клубами. Загалом близько 13,3 % учнів з особливими потребами відвідують загальноосвітні школи, а 86,7 % - спеціальні школи.

Польща. В інклюзивному освітньому середовищі учні з особливими потребами мають 3-4 години фізкультури на тиждень. Фахівці з фізичної культури починають працювати з такими учнями в 4 класі (9-10 років). До того з ними працюють класні вчителі і фахівці-реабілітологи. Учителі спеціальної освіти надають підтримку, оскільки на клас передбачено як мінімум двоє учителів. Учні з особливими потребами мають змогу брати участь у заняттях спортом, як під час уроків, так і в позаурочний час. Проте часто перешкодою цьому є змагальний характер уроків фізкультури і невідповідне ставлення вчителів. На практиці вчителі фізичної культури отримують меншу підтримку, ніж учителі-предметники. Крім того, бракує спеціальних наукових досліджень з цієї проблематики.

Угорщина. Фізкультурна освіта є обов'язковою в кожній школі. У програмах навчання закладено 10 головних напрямів, серед яких є фізична культура і спорт. В інклюзивному освітньому середовищі діти з особливими потребами відвідують уроки фізичної культури разом з іншими учнями. Проте слід зазначити, що вчителі ще не зовсім готові до роботи з ними. Міністерство освіти організовує спеціальні програми підвищення кваліфікації, серед тематики яких є і робота з неповносправними учнями в інклюзивному освітньому середовищі.

Італія. Уроки фізичної культури є обов'язковими для всіх учнів, проте виникають труднощі у створенні справді інклюзивного середовища у командних видах спорту.

Латвія. У Латвії немає спеціального законодавчого підґрунтя для інклюзивної фізкультурної освіти. Неповносправні учні, які перебувають в інклюзивному освітньому середовищі, або відвідують уроки фізичної культури разом з іншими учнями, або звільнені від них на основі заяв батьків або медичних довідок. Фахівці зі спеціальної освіти не присутні на уроках фізичної культури.

Литва. На державному рівні не створено законодавчого підґрунтя для інклюзивної фізкультурної освіти, оскільки ані Закон про соціальну інтеграцію неповносправних, ані

Закон про спеціальну освіту не торкаються сфери фізкультурної освіти, зосереджуючись переважно на інтелектуальному вихованні. Теоретично учні з особливими потребами можуть відвідувати уроки фізкультури, однак практично виникає низка проблем. Серед головних перешкод називають: недостатнє матеріальне забезпечення освіти неповносправних учнів, відсутність спеціального обладнання і методичного забезпечення, недостатня компетентність учителів для роботи з учнями зі спеціальними потребами в інклюзивному освітньому середовищі.

Словаччина. Хоча окремого законодавчого підґрунтя для інклюзії у фізкультурній освіті немає, у законах і міністерських наказах є пов'язані з нею положення: про процедуру прийняття учня до школи; рекомендації щодо забезпечення адекватної освіти, яка відповідає індивідуальним здібностям учнів з особливими потребами; дотримання принципу рівного доступу до лікування; права і обов'язки школи щодо інтегрованих учнів; правила індивідуальної освітньої програми; умови організації спеціальних класів.

Греція. Щодо інклюзії у фізкультурній освіті, учні початкової школи мають дві години фізичної культури на тиждень і додаткову годину олімпійської освіти два останніх роки початкової школи. У середніх класах учні мають три години фізкультури на тиждень, а у старших – дві години на тиждень плюс 1 година олімпійської освіти на два тижні. Немає спеціальних законодавчих положень щодо інтеграції та інклюзії у фізкультурній освіті. Якщо неповносправність не дає учням можливості займатися разом з усіма на уроках, вони можуть бути звільнені від занять із фізичної культури. Згідно із законом № 3194, учителі, які мають у дипломі спеціалізацію «адаптивна фізична культура», при прийомі на роботу мають перевагу над тими, хто її не має. Підтримку учням з особливими потребами, які навчаються у загальноосвітніх і спеціалізованих школах, надають команди спеціалістів Центрів діагностики, оцінювання і підтримки, які функціонують у кожній префектурі. Персонал таких центрів складається з освітян для різних освітніх рівнів, медиків і парамедиків, психологів, соціальних працівників і адміністраторів. Проте роль фахівців з адаптивної фізичної культури залишається недооціненою.

Висновки та перспективи подальших розвідок напряму. За останні десятиліття для дітей та молоді з особливими потребами з'явилися певні покращення у різних сферах їхнього життя, включаючи доступ до

соціальних послуг і до якісної освіти. Проте фізкультурна освіта для людей з особливими потребами потребує ще значних зрушень. Звичайно ж, якість і доступність адаптивної фізкультурної освіти має відмінності в різних країнах ЄС. Міжнародні дослідження доводять, що, зважаючи на все більшу кількість учнів з особливими потребами в загальноосвітніх школах, учителі постають перед проблемою, як їхні потреби задовольнити. У більшості випадків учителі не можуть приймати рішення щодо того, чи навчатися такій дитині в класі з іншими дітьми, проте від їхнього рішення залежить, якою мірою до фізичної активності буде залучено кожного учня.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Kudláček, M. (2010). EUSAPA: an introduction. *European Standards in Adapted Physical Activity*, 7–10.
2. *European Journal of Adapted Physical Activity*. (2018). Retrieved from <http://eujapa.upol.cz/index.php/EUJAPA>.
3. EUFAPA. (2010). *European Congress of Adapted Physical Activity (EUCAPA)*. Retrieved from

<http://www.eufapa.eu/index.php/home/78-european-congress-of-adapted-physical-activity-eucapa.html>.

4. EUFAPA. (2018). Retrieved from <http://www.eufapa.eu/index.php/apa-in-europe/information-from-countries>

5. OECD. (2000). *Inclusive education at work students with disabilities in mainstream schools: students with disabilities in mainstream schools*. OECD: OECD Publishing.

6. The Warnock Report (1978). *Special Educational Needs Report of the Committee of Enquiry into the Education of Handicapped Children and Young People*. London: Her Majesty's Stationery Office, 1978.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

СКАЛЬСЬКІ Даріуш – PhD, Академія фізичного виховання в Гданьську, Польща.

Наукові інтереси: інклюзивна освіта в країнах світу.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

SKALSK Darisch – PhD, Academy of Physical Training in Gdansk, Poland.

Circle of scientific interests: inclusive osvit in kraynah svitu.

Рецензент – д. п. н. професор Радул В. В. Стаття надійшла до редакції 22. 09. 2018 р.

УДК 372.862

ГАЛІМСЬКА Інна Іванівна –

кандидат педагогічних наук, старший викладач, доцент кафедри фізичної і психофізіологічної підготовки Львівської академії Національного авіаційного університету
 ORCID: 0000-0002-3207-3525
 e-mail: volodymyrgalimskyi@gmail.com

ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРИ ЗДОРОВ'Я МОЛОДІ ЗАСОБАМИ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. Одним із пріоритетних завдань, визначених Національною доктриною розвитку освіти України у ХХІ столітті та Цільовою комплексною програмою «Фізичне виховання – здоров'я нації», є виховання гармонійно розвиненої, морально й фізично здорової особистості, яка відповідально ставиться до власного здоров'я та здоров'я інших як до найвищої індивідуальної й суспільної державної цінності [8]. У зв'язку з цим проблема формування культури збереження здоров'я в студентській молоді належить до першочергових завдань державної політики на сучасну етапі.

У період складних соціально-економічних умов, духовної кризи, погіршення екологічної ситуації все більшу занепокоєність викликає стан складне становище вказаної проблеми підтверджують соціологічні дослідження, у яких доведено, що для сучасної молоді

підвищення рівня власного здоров'я є завданням другорядного значення. Спеціалісти зазначають, що молодь переважно не має необхідних знань та життєвого досвіду, які б дали змогу зберігати свою особистість, своєчасно засвоювати оптимальні норми життя, засновані на розумінні здоров'я як найбільшої особистої й суспільної цінності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. За останні роки значно збільшився інтерес науковців – філософів, культурологів, соціологів, психологів, педагогів та медиків – до проблем збереження здоров'я людини. Вивчення цього питання на методологічному, теоретичному й практичному рівнях висвітлені в працях вітчизняних і зарубіжних авторів: В. Казначеева, В. Климової, В. Скуміна, Т. Круцевич Є. Спіріна, І. Фролова та ін. Проблема культури здоров'я глибоко досліджена у психолого-педагогічній літературі починаючи з 80-х років ХХ століття.

Предметом особливої уваги педагогів у